

Vrolijk volhouden op weg naar een gelukkige groep

Uitgaan van verschillen in je dagelijks handelen

Natasja de Kroon, Merlijn Wentzel en Ingrid Nagtzaam

In het jenaplanonderwijs is het creëren van een stamgroep waarin ieder kind er mag zijn een hoofdzaak. Hoe doe je dat? Onze overtuiging is dat de stamgroepleider de sleutel in handen heeft. Zij is het moreel kompas. Als de stamgroepleider uitstraalt dat het goed komt, kunnen de kinderen ook ontspannen. "Vrolijk volhouden" noemen wij dit: alles wat kinderen inbrengen accepteren als onderdeel van het proces.

Met vijf bibberende meiden uit groep 6 en 7 loop ik het pikdonkere bos in. Groep 8 heeft zich verstopt om een spannend nachtspel te spelen. We horen allerlei geluiden en elk krakend takje jaagt mijn clubje de stuipen op het lijf. Ik vermoed dat dit geen fijne ervaring wordt op deze manier en vraag wat ze zouden willen. Ze geven aan niet te durven, maar het wel te willen: volgend jaar mogen enkele kinderen zelf het spannend spel organiseren en dan wil je echt weten hoe het zit! Maar o jee, die angst zit in de weg! "Volgend jaar gaan wij echt geen spannend spel doen, maar een troetelberenroute met regenbogen!", wordt er geopperd. Ik stel voor hulp te vragen aan de "zombies van groep 8". Arm in arm, lopen we het pad op en ik roep: "Lieve zombies, niet zo eng doen alsjeblieft, want hier zijn wat groepsgenoten die het echt té eng vinden." Ik roep het een paar keer. Bij het eerste groepje aangekomen hebben de meiden van groep 6 en 7 het niet meer. Twee zombies verschijnen met lieve stemmen en zeggen gelijk: "Hé Jil, ik ben het! Zie je, kijk je moeder heeft me geschminkt." Er wordt uitgebreid met zaklampen gekeken en bevraagd en uiteindelijk gelachen. Ik vraag de zombies wat ze gedaan zouden hebben, als we hen niet gevraagd hadden "niet eng te doen" We krijgen uitleg over hun act. Ik vraag aan de meiden of ze het alsnog willen zien. Het antwoord is ja! We doen een paar stappen achteruit en groep 8 speelt hun act. Bibberend maar met iets meer ontspanning lopen we verder. Na nog twee acts op deze wijze waarbij groep 8 van tevoren vertelt wat er gaat gebeuren, vragen de meiden van groep 6 en 7 mij om bij de volgende act niet meer te roepen: "We willen het nu echt gewoon zien!" Trots op zichzelf en opgelucht vertellen ze al wandelend dat het volgend jaar toch ook echt een spannend spel wordt!

Deze kinderen laten prachtig zien hoe je in een gemêleerde groep rekening houdt met elkaar. Hoe je rekening houdt met jongere kinderen of kinderen die wat angstiger zijn aangelegd dan jij. Maar ook hoe je je uitsprekt over wat je voelt en wat je nodig hebt, ook een belangrijke vaardigheid voor wie samenleeft in een

groep. Het zijn de kenmerken van een gelukkige groep: vriendschap en verbondenheid, jezelf leren kennen, begrip krijgen voor elkaar en verdraagzaam zijn.

Een gelukkige groep heeft oog voor elkaar

De kern van uitgaan van verschillen is dat kinderen oog hebben voor elkaars (bijzondere) eigenschappen en gevoeligheden en daar rekening mee houden. Max is gevoelig en Eva wordt wat sneller boos. Sofie heeft wat meer tijd nodig om aan het werk te gaan en Sem staat in de kring wat vaker op om even te bewegen. In een gelukkige klas wordt daar niet om gelachen maar steunen de kinderen elkaar. Als Sem halverwege de werktijd opstaat om een rondje over het schoolplein te rennen, zeggen de andere kinderen niet "Dat wil ik ook", omdat ze weten: eerlijk is oneerlijk. Niet elk kind heeft hetzelfde nodig. De kinderen vertrouwen erop dat zij op dezelfde steun kunnen rekenen als zij dat een keer nodig hebben.

Gelukkig kunnen de meeste stamgroepleiders dagelijks genieten van groepen als deze. Door de nadruk die er in het jenaplanonderwijs ligt op het "samen leven", zijn veel stamgroepleiders zich terdege bewust van deze opdracht en zijn zij volledig toegerust voor hun rol als moreel kompas en "leider" in dit proces. Dat is belangrijk, want om te weten of ze veilig zijn kijken kinderen altijd eerst naar de volwassene. Is zij ontspannen en vol vertrouwen? Dan zijn de kinderen dat ook...

Stel je voor: je wilt met de rekeninstructie beginnen en je nodigt de kinderen van de groep uit in de kring. Eén jongen roept keihard door de klas: "Getver, ik háát rekenen. We doen ook nooit iets leuks met jou!" De hele klas kijkt naar jou om te zien hoe je reageert....

Misschien wil je laten merken (ook aan de rest van de klas) dat dit niet de manier is om jou aan te spreken, misschien voel je teleurstelling, omdat je juist je best had gedaan er een leuke ochtend van te maken. Misschien word je boos.... Het zou kunnen dat het helpt en dat de jongen zich verder gedeisd houdt. Maar het zou ook kunnen dat hij verder in de oppositie gaat, boos wordt, de strijd aangaat.

Hoe zou het zijn als je zou zeggen: "O ja, niet jouw favoriete onderdeel? Balen voor je! Wat denk je, ga je eerst even stampvoeten buiten en kom je er dan bij zitten, of help je me even met het klaarzetten van het digibord?". Als het je lukt dit gemeend te zeggen is er een kans dat hij zich gehoord en erkend voelt en één van de door jou aangeboden uitwegen kiest.

Nachtspel met groep 8: zombies met lieve stemmetjes

Die angst: oei, het loopt uit de hand!

Elke stamgroepleider kent de momenten waarop je dit soort creatieve, luchtige reacties in huis hebt. Maar bijna iedereen kent ook de ervaring dat het er ineens niet (meer) is. Dat je met je groep in een onrustige periode belandt. Kinderen gaan (vervelend) op elkaar reageren, de gerichtheid op jou wordt minder, overgangen kosten frustrerend veel tijd en energie, in de kringgesprekken is de saamhorigheid ver te zoeken, zelf ben je veel meer aan het mopperen dan je lief is en voor je het weet ga je de regels aanscherpen en sancties invoeren.

In de 'onrustige' groepen waarin wij werken zien we dat, als zo'n fase langer aanhoudt en er ondanks de inspanningen van de leerkracht niets verandert, zowel de leerkracht als de kinderen ontmoedigd raken. De leerkracht raakt gestrest en moe, het knaagt aan je zelfvertrouwen. De kinderen raken in verwarring. Die kijken immers naar jou om veiligheid te zoeken en zien een onzekere leerkracht. Het ene kind reageert daarop door zich terug te trekken, terwijl de ander denkt: *als jij de leiding niet meer hebt, dan neem ik die wel*. Op zijn manier... Misschien herken je het gevoel van paniek als je in je groep niet voor elkaar krijgt dat het gaat zoals je wilt.

We zijn in een middenbouwgroep om een gesprek te voeren over hoe zij met elkaar een gelukkige klas willen worden. De meeste kinderen uiten hun gevoelens, denken mee, hebben ideeën, maar twee jongens doen niet mee. Ze maken grappen, roepen er doorheen, lopen van hun plaats. Steeds meer andere jongens die aanvan-

kelijk wel meededen, haken af. We voelen de onrust bij onszelf: dit gesprek moet wel goed gaan, dit moet wel met de héle klas, ze horen er immers allemaal bij, we willen ze niet veroordelen, want ieder kind doet het zo goed mogelijk... De angst dat het niet goed komt en onze overtuigingen over "hoe het zou moeten" zitten in de weg om vrij te handelen. Tot we besluiten openheid te creëren.

"Wij willen met de hele stamgroep een gesprek voeren

over hoe we het met elkaar willen hebben. Wij vinden dat heel moeilijk als jullie daar doorheen praten over andere dingen. We willen jullie er heel graag bij hebben want jullie horen bij deze groep. En wat willen jullie?" Waarop zij aangeven dat ze het heel moeilijk vinden dit gesprek te voeren en liever iets anders gaan doen, omdat hetgeen er speelt vooral de meisjes aangaat. De meisjes beamen dit. Dat is oké. De jongens gaan aan hun tafel aan het werk en we maken het gesprek met een gedeelte van de groep af. Later spreken we deze jongens apart (zij hebben het gesprek wel gehoord) en ze komen met mooie aanvullende ideeën voor zichzelf en de groep.

Door het beeld van hoe het zou moeten zijn en de angst dat het uit de hand loopt los te laten, ontstaat er ruimte om contact te maken. Contact met de kinderen, maar ook contact met wat er op dat moment is en wat er mogelijk van jou gevraagd wordt. Want wat kinderen op dit soort momenten nodig hebben is een leerkracht die volhoudt. Die de situatie zoals die zich voordoet ziet als startpunt van een ontwikkeling. Als vaardigheden die nog geleerd moeten worden. Als inzichten die nog ontdekt kunnen worden.

"Elke mislukte aquarel is een stap op weg naar de goede, die er onvermijdelijk aan komt" (Geurt Busscher)

Notice, choose, act

Om een moeizame situatie daadwerkelijk te kunnen zien en voelen als een startpunt voor ontwikkeling, zul je voor jezelf en je kinderen deze ontspannen oefenruimte moeten creëren en wellicht ook afbakenen. Dat betekent dat je lief bent voor jezelf.

Van de grondleggers van *Over de Streep* hebben we geleerd dat verandering drie stappen kent: *Notice, Choose en Act*. Notice betekent dat je je realiseert dat iets niet

gaat zoals je wilt. En een belangrijke tussenstap die daarop volgt is: *'Don't beat yourself up!'* Geef jezelf niet op je kop voor waar je nu bent. Feliciteer jezelf liever met het feit dat je ontdekt hebt wat je anders wil. Stap 2 is kiezen: hoe wil je het wel? En stap 3 is: doen! Dat laatste klinkt logisch en eenvoudig maar is niet altijd zo makkelijk als het lijkt. Van koers veranderen vraagt soms behoorlijk wat moed en een stap in het diepe. Past dat wel bij mij, die luchtige reacties? Durf ik de kinderen wel meer los te laten? Loopt het niet uit de hand, als ik hen vraag wat ze eigenlijk zouden willen?

Daar komt nog bij dat als jij helemaal klaar bent voor de verandering, je omgeving je soms niet bij kan benen. Het kan soms echt nodig zijn om collega's en ouders in te lichten over waar je mee bezig bent. Dat je ze vertelt dat er de komende weken meer geluid uit je klas kan komen, omdat je ze de ruimte gaat geven te oefenen met samenwerken. Dat ze misschien de komende tijd niet naar je luisteren omdat je ze wilt leren zelf na te denken. Dat ze niet vreemd op moeten kijken als er af en toe gehuild wordt omdat het opruimen van oud zeer soms pijn doet en nieuwe openheid kwetsbaar is. En dat je een tijdje niet mee luncht op de tijd dat collega's lunchen omdat de klas je tijdelijk nodig heeft bij het buitenspelen. Door de omgeving te informeren en te voorspellen wat er gaat gebeuren, creëer je voor jezelf en de kinderen de ruimte die nodig is om ontspannen op weg te gaan naar een nieuw evenwicht.

Liefdevol waarnemen en vrolijk volhouden

Het allerbelangrijkste is in onze ogen dat je vrolijk volhoudt en liefdevol bent voor de kinderen. In een onrustige fase krijgen kinderen vaak te maken met corrigeren, mopperen, strengere regels, intrekken van vrijheden en privileges, minder spelen en minder gezelligheid. Terwijl dat het tegenovergestelde is van wat kinderen die in verwarring zijn (en daar ieder op hun eigen manier op reageren) nodig hebben. Ontmoedigde kinderen hebben geruststelling nodig en de boodschap dat ze goed zijn zoals ze zijn, net zoals de andere kinderen, de ouders en de juf.

"Kinderen moeten fouten mogen maken zonder de liefde van hun stamgroepleider te verliezen"

Om kinderen ten diepste zo tegemoet te kunnen treden is het belangrijk je te realiseren dat achter elk gedrag een bedoeling zit. Elk kind wil erbij horen, zich ontwikkelen, gezien en gehoord worden. Sommige kinderen "vergissen" zich alleen in de manier waarop ze dat denken te kunnen bereiken. Een kind dat een ander kind slaat kan daar een hele goede reden voor hebben en het kan goed zijn om dat ook tegen hem of haar te zeggen. Stel je ziet in je ooghoek in de bouwhoek een kind zijn vriendje een enorme duw geven. Je eerste neiging is misschien om erop af te gaan en te vertellen dat dat niet kan. Hoe zou het zijn als je er naar toe ging en zei: *"Jij*

moet wel veel pijn hebben van binnen, anders doe je zoiets niet. Ik wil er alles over weten!" In plaats van meteen in de verdediging te moeten, maak je voor het kind ruimte om te praten over zijn gevoelens. In het gesprek dat volgt kan je de kinderen helpen elkaars perspectief te zien, rekening te houden met elkaar en alternatieve oplossingen voor hun problemen te vinden. Tegen het kind dat sloeg zeg je dan bijvoorbeeld: "Ik begrijp nu heel goed dat je zo boos geworden was dat je hem een duw gaf. Ik ben alleen benieuwd: heeft het ook geholpen om jullie ruzie zo op te lossen? Welke manier zou je een volgende keer kiezen?"

Verschillen tussen kinderen écht accepteren

Om zich te ontwikkelen op sociaal en emotioneel gebied, kijken de kinderen vooral naar jou. Als jij door jouw reacties toont dat je verschillen tussen kinderen echt accepteert, ook als dat moeilijk hanteerbaar gedrag is; als je laat zien dat het kind niet stom of slecht is, omdat hij zo doet; als je duidelijk maakt dat je wilt helpen om betere manieren te ontdekken om te krijgen wat je wil, dan gaan kinderen dat ook naar elkaar doen.

Dan is het wel nodig dat je als stamgroepleider zelf geen oordeel hebt over het gedrag van kinderen. Dat je het net zo leuk vindt om kinderen te leren rekenen als om jou niet uit te schelden, wanneer ze gefrustreerd zijn. En dat je de extra aandacht die kinderen op dit gebied nodig hebben gewoon ziet als "verlengde instructie" op het gebied van het reguleren van emoties.

Daarvoor moet je ten diepste weten dat moeilijk gedrag van kinderen niet over jou gaat. Zelfs niet als ze je uitschelden! Een kind dat scheldt, niet doet wat je vraagt, niet ingaat op jouw pogingen daar op een redelijke manier over te praten, laat merken dat hij je nodig heeft. En omdat het kind dat zelf niet kan vertellen (anders had hij dat wel gedaan), heb je soms al je voelsprietten nodig om er achter te komen wat de behoefte is die achter het gedrag schuil gaat. Dat is geen makkelijke weg en daar is zeker geen methode voor. Het is een kwestie van oprechte nieuwsgierigheid voor wat dit kind beweegt, inleven, open staan voor signalen, onbevangen vragen stellen, aanvoelen en het moment benutten.

Op een middag werken we met een middenbouw-groep. Sommige kinderen zijn hun "oude koeien" aan het oplossen, terwijl we met de andere kinderen hun "gebruiksaanwijzing" maken. Op de gebruiksaanwijzing schrijft ieder kind hoe hij graag wil dat er met hem omgegaan wordt en op de andere kant hoe hij niet wil dat je tegen hem doet. Eén jongen vindt het erg lastig. Op de eerste gebruiksaanwijzing staat dat hij een Ferrari wil. Ik leg hem nog een keer uit waar ik nieuwsgierig naar ben. Moeizaam gaat hij aan de slag. Als ik even later

weer kom kijken is hij met zijn stopbord aan het werk. Hij houdt 'm voor mij omhoog: "Je moet niet tegen mij praten". Ik kijk hem aan, glimlach en zeg dat dat vast een handig bord gaat zijn voor hem op momenten dat hij even rust nodig heeft.

(De oude koeien-methode en de gebruiksaanwijzing zijn beide door Charlotte Visch ontwikkeld)

Het vraagt iets van ons om in zo'n situatie niet iets 'te vinden' van de manier waarop een kind wel of niet ingaat op onze uitnodiging zich open te stellen. Voor je het weet raak je geïrriteerd, omdat je denkt dat hij heus wel snapt wat de bedoeling is. Of dat hij expres niet meewerkt om het proces te dwarsbomen of, erger nog, om jou dwars te zitten. Als het lukt om nieuwsgierig te blijven, de pogingen van het kind, hoe onhandig ook, te waarderen en ons contact te blijven aanbieden, is er een kans dat het kind het aandurft zijn muur te laten zakken en zich door jou en anderen te laten helpen.

"Kinderen die ons het hardste nodig hebben vragen daar vaak op de minst handige manier om"

In het heetst van de strijd gebeurt het

We maken steeds onderscheid tussen de cursussen waarin we vaardigheden aanleren en de betekenisvolle situaties waarin we de geleerde vaardigheden toepassen en ervaren. Voor vaardigheden die nodig zijn om met elkaar een gelukkige groep te zijn, is dit minstens zo belangrijk. Met een activiteit of les kun je enkele vaardigheden aanleren of oefenen, maar pas in "het heetst van de strijd" vindt de werkelijke interne verandering plaats. Tijdens een fikse ruzie op het schoolplein zitten kinderen in de emotie die hen soms verwijderd van een gewenste reactie die ze eigenlijk wel kennen. En juist dan hebben ze ons nodig. Een volwassene die liefdevol begrenst, erbij is, helpt, vragen stelt en informatie geeft. Daarom is werken aan een gelukkige klas geen methode, maar draait het vooral om de pedagogische basishouding van de stamgroepleider.

Bijna elk stamgroepleider weet: de kwaliteit van het onderwijs valt of staat met de kwa-

liteit van de relaties. En de meest gestelde vraag is; hoe doe ik dat dan in mijn groep? Al het voorgaande maakt duidelijk dat daar geen eenvoudig antwoord op te geven is. Omdat wat werkt voor deze kinderen – op dit moment met deze stamgroepleider – op een ander moment met een andere groep niet hoeft te werken. Een pasklaar antwoord is er niet. Het gaat steeds om afstemmen, op deze groep, op dit moment. Maar dat maakt het onderwijs ook zo geweldig, nietwaar?

Geluksvogels Natasja de Kroon, Merlijn Wentzel en Ingrid Nagtzaam zijn opgeleid aan de Nederlandse Academie voor Psychotherapie te Amsterdam en professionaliseren stamgroepleiders in het stimuleren van een gelukkige groep op een betekenisvolle en integratieve wijze.
www.geluksvogels.org

Foto's: Jeanette van Oijen

